

Csernicskó István: Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában

(Ungvár: Autdor-Shark. 2016. 140 p.)

Csernicskó István *Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában* című könyve előszavában megosztja az olvasókkal, hogy a kötet egyfajta folytatása a 2013-ban a Gondolat Kiadónál megjelent *Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)* című monográfiájának. A 2016-ban megjelent új könyv célja, hogy röviden bemutassa az Ukrajnában zajló, a háborús események ürügyéül szolgáló történéseket s azok nyelvpolitikai vonatkozásait.

A szerző öt fejezetben mutatja be az országban kialakult nyelvpolitikai szituációt. Rövid bevezetésben vázolja a független Ukrajna nyelvi helyzetét, a geopolitikai tényezőket és hatalmi viszonyokat, melyek a háborús helyzet kialakulásához vezettek. A második fejezetben részletesen olvashatunk Ukrajna nyelvpolitikai korszakairól: az 1989-ben kezdődő egyensúlyozó nyelvpolitikától – mely a független ország első két elnökéhez, Leonyid Kravcsukhoz (1991–1994) és Leonyid Kucsmához (1994–2004) köthető – a Viktor Juscsenko nevével fémjelzett „narancsos” korszak (2004–2010) nyelvpolitikáján át a Janukovics-éráig (2010–2014).

A továbbiakban megtudhatjuk, hogyan is vált a nyelvpolitika a háborús konfliktus egyik ürügyévé. Csernicskó a 2010-es választásoktól kezdve vezeti végig, milyen megoldások születtek a nyelvi problémakör megoldására. Ebben az évben a hatalomra kerülő Régiók Párja hozzáfogott az alkotmány és a nyelvtörvény átírásához. Politikai erő hiányában az előbbi sikertelenségének ellenére 2012-ben sikerült lecserélni az 1989-es (még a Szovjetunió fennállása idején született) nyelvtörvényt, ám a nyelvi kérdés rendezéséhez ez sajnos nem volt elegendő. Talán sokak számára ismerősen csengő dátummá vált 2013. november 21. Ekkor derült ki ugyanis, hogy Janukovics elnök nem írta alá az Európai Unió és Ukrajna közötti társulási szerződést, és a szigorú politikai és gazdasági feltételekhez kötött IMF hitel helyett a kormány a sokkal kedvezőbb oroszországi kölcsönt választotta. Ez az intézkedés azonban lavinát indított el az országban: alig két nappal később emberek tömegei vonultak Kijev főterére. A kormány népszerűtlen intézkedéseinek sorozata után világossá vált: a jelenlegi hatalom végnapjait éli. 2014. február 22-én Viktor Janukovics elnök elmenekült az országból, s az új politikai hatalom már másnap jogszabályt fogadott el a nyelvtörvény eltörléséről.

Ezt az intézkedést sokan aggodalommal figyelték: a szomszédos államok, az ukrajnai nemzeti kisebbségek és nemzeti érzelmű ukrán értelmiségiek egyaránt. A házelnök szerepét ideiglenesen betöltő Olekszandr Turcsinov végül nem írta alá a nyelvtörvény hatályon kívül helyezéséről szóló dokumentumot, helyette javaslatot tett egy új nyelvtörvény kidolgozására. A feladattal egy 11 tagú bizottságot bízott meg. A bizottságnak tagja volt a kötet szerzője is, így közelről figyelhette az ukrajnai nyelvpolitika alakulását. Új nyelvtörvény (egyelőre) nem

született Ukrajnában, ám a nyelvpolitika – ahogyan Cserniczkó kötete bemutatja – az ukrajnai konfliktus egyik hivatkozási pontja lett.

Hogyan is vált a nyelvi konfliktus a fegyveres konfliktus ürügyévé? A regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélői (köztük az Ukrajnában csaknem 30 százalékot képviselő orosz anyanyelvűek) számára széles és kedvező nyelvhasználati jogokat biztosító 2012-es nyelvtörvény eltörlésére irányuló politikai szándékot felhasználva Oroszország (arra hivatkozva, hogy meg kell védenie nemzetársait az ukrán nacionalistáktól) megszállta az orosz többségű Krim félszigetet. Az orosz hadsereg támogatásával a szintén jelentős orosz ajkú lakossággal bíró kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk megyékben fegyveres konfliktus tört ki, ez a háború pedig veszélyeztette a gazdaságilag megroppant, labilis belpolitikai helyzettel rendelkező ország fennmaradását.

A könyv következő alfejezetében arról olvashatunk, hogyan próbálta intézkedéseivel enyhíteni a konfliktust Ukrajna új államfője, Petro Porosenko, akit azonban ilyen irányú törekvései miatt a nemzeti értelmiségi körökből sorozatos támadások érték, mondván, az orosz anyanyelvűek felé tett bármilyen gesztus csak az ország széttagolódásához vezet. Az ukrajnai oroszok felé tett pozitív nyilatkozatokkal párhuzamosan Porosenko ezért rendszeresen hangsúlyozza: Ukrajnának továbbra is egy államnyelve van és lesz, ami az ukrán.

A könyv negyedik fejezetében az Ukrajnában született nyelvtörvények összehasonlító elemzésére kerül sor. A fejezet az 1989–2014 közötti időszakban született összes ukrajnai nyelvi jogi dokumentum összehasonlítását tartalmazza. Cserniczkó többféle szempontot tart szem előtt elemzése során, többek között azt, milyen nyelvekre terjed ki az adott törvény, hogyan határozza meg az ukrán vagy épp az orosz nyelv státuszát, illetve miként határozza meg a kisebbségi nyelvek használatát a hivatalos és közélet bizonyos színterein.

Cserniczkó kötetéből kiderül, hogy az a nyelvpolitika, melyet az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna eddig követett, nem folytatható. Felmerül a kérdés: milyen nyelvpolitika lehetne megoldás a jelenlegi Ukrajnában? A szerző könyvének záró fejezetében erre a kérdésre keresi a választ. Szavaival élve:

A nyelvpolitikai kérdés rendezését a hagyományos taktikázás helyett talán gyökeres változások révén lehetne elérni. Ukrajnában meg kell(ene) próbálni szakítani azzal a szemlélettel, amely a többség versus kisebbség konstrukcióban szemléli a problémát. (...) A tapasztalatok szerint az ukrán nyelv erőltetése révén lehetetlen biztosítani a társadalmi konszolidációt és a békét az országban. Mint ahogyan a tapasztalatok szerint az orosz második államnyelvi vagy hivatalos státuszba emelése sem vezet a megbékéléshez. (111. p.)

A szerző szerint (az Andrassy György jogász által kidolgozott nyelvszabadság elmélete alapján) a nyelvi jogok általános emberi jogként való kezelése lehetne óriási lépés az ukrajnai nyelvi, nyelvpolitikai egyensúly felé vezető úton.

Csernicskó István kötetét bátran ajánljuk mindazoknak, akik szeretnék betekintést nyerni az Ukrajnában kialakult háborús helyzet hátterébe, nyelvpolitikai vonatkozásaiba, éppen ezért a könyv nemcsak a nyelvészek számára lehet élvezetes és figyelemre méltó olvasmány. A nyelvpolitika a szociolingvisztika speciális területének számít, ám kérdései a hétköznapi embert is érintik, s ezt a világ számos országában, köztük az Ukrajnában élő emberek is nap mint nap tapasztalják.

MÁTÉ RÉKA